

MULTIKULTURNÍ OŠETŘOVATELSTVÍ

Motto

„Pokud mají lidé přežít a žít ve zdravém, pokojném a smysluplném světě, pak musí sestry a další zdravotničtí pracovníci pochopit jejich různá kulturní přesvědčení, kulturní hodnoty a životní styl, aby byli schopni poskytovat kulturně uzpůsobenou prospěšnou zdravotní péči.“

Madeleine Leiningerová

Základní pojmy

Kultura

- součástí lidské výbavy

reprezentuje ji: mimika, gesta a postoje, způsoby oblékání a stravování, způsob slovního vyjadřování a různé postoje; není u všech lidí stejná a kulturní rozmanitost je jedním z ústředních znaků lidského života

- propracované, sdílené a předávané chápání hodnot, životního stylu a přesvědčení určité skupiny osob; toto chápání přechází z generace na generaci a ovlivňuje myšlení, rozhodování a jednání člověka

Subkultura

- dílčí skupina osob v rámci dominantní kultury, která se zřetelněji odlišuje svými normami a způsobem života

Religiozita

- orientace k Bohu nebo duchovním společenstvím v užším slova smyslu

Sekulární

- protiklad ke slovu náboženský
- označení nezávislosti na náboženství a náboženstvím ovlivněnými úvahami a jednáním.

Kulturní vzory

- jsou definovány jako naučené a závazné schémata pro jednání ve standardních situacích; navenek vystupují v podobě obyčejů, mravů, zákonů a tabu

Enkultura

- je to proces začleňování, vrůstání do vlastní kultury; zachovávají generace, společnost a její kulturu; podmínka přežití společnosti
- člověk, který se do určité kultury narodí, se musí naučit chápat význam jednotlivostí, ale i celého světa, musí pochopit vlastní kulturu, kterou bude předávat dál následující generaci

Akultura

- představuje vědomé či nevědomé změny v kulturních vzorech; způsobené kontaktem dvou odlišných a dříve oddělených sociokulturních systémů

- zahrnuje sociální učení, kdy jedinec nebo skupina získává a osvojuje si přímou a déletrvající interakcí; s jinou kulturou získává charakteristické znaky dané (jiné) kultury; předávání nové přizpůsobené kultury z generace na generaci; adaptaci jedince cizí skupiny na chování skupiny jiné (např. občané z Vietnamu přijímají prvky kultury naší a od své kultury upouští)

Kulturní slepota

- stav, kdy jedinec nedokáže zřetelně vnímat, že jeho vlastní konání je kulturně předpojaté

Kulturní bolest

- postup nebo některé výroky zdravotnického personálu, jež vyvolávají u klienta diskomfort, pocit ponížení apod.; zraňujícími výroky mohou být např. poznámky o pacientově věku, tělesné konstituci nebo tmavší pleti

Kulturní šok

- je užíván k popsání pocitů dezorientace a stresu, jež prožívají lidé vstupující do neznámého kulturního prostředí; je způsoben nečekanými nebo překvapujícími zjištěními, která jsou vyvolána kontaktem s cizí a neznámou kulturou

Fáze kulturního šoku

- Fascinace – novou kulturou a novými lidmi.
- Krize – vznikající problémy se stupňují, život v jiné kultuře se stává být složitý.
- Poznání – učení se komunikace a poznávání pravidel nové kultury.
- Přizpůsobení se – člověk se opět těší z nové kultury a váží si ji

Vznik kulturního šoku v souvislosti se zdravotnickou péčí

Selhávání v běžných životních úkonech a situacích; problémy spojené s adaptací (stres, kulturní šok); systém profesionální zdravotnické péče majoritní společnosti PACIENT/KLIENT; zásady omezení; jazyk

Předsudky a stereotypy

- předsudky - představují komplex v podstatě nezdůvodněných postojů a stanovisek
- stereotypy - jsou mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovité způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí

Sociální exkluze

- sociální vyloučenost (vyloučení i ze sociální pomoci/podpory); týká se minorit a jedinců se sociálně patologickým chováním – např. bezdomovectví, drogově závislí)

Rasa

- velké skupiny lidí s podobnými tělesnými znaky, které jsou dědičné, vytvořili se vlivem životního prostředí, vznikly původně v určitých geografických teritoriích

Rasismus

- označení pro takové jednání, které překračuje vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy; projevují se v diskriminaci a v agresivním chování

Produkty rasismu

- rasová diskriminace - proces vnímání rozdílů, tj. jde o sociální diferenciaci, v níž jsou popřeny normativní zásady rovnosti a stejného zacházení se všemi lidmi ve skupině (státě); zejména se jedná o neoprávněné rozlišování jedinců nebo skupin na základě jejich příslušnosti k určité biologické (rasové) či sociální (profesní, náboženské, politické) kategorii a znevýhodňování jedněch oproti druhým
- rasové násilí - jedná se o násilné (fyzické) chování s rasovým motivem; objektem je příslušník rasově odlišné skupiny; zahrnuje chování jako např. ublížení na zdraví, způsobení škody, zabití, genocidu...

Etnikum

- pochází z antické řečtiny, v níž ethnos znamenal „kmen, rasa, národ“, latinský termín ethnicus = pohan, pohanský (těmito termíny se často označuje také národ, národnost, národnostní menšina, kmen, ale to není přesné)

Etnická skupina

- společenství, v němž je účast dána narozením do této skupiny a členové mají pocit sounáležitosti; jde o označení historicky vzniklé sociální skupiny, sociálního celku se společnými a specifickými etnickými rysy (rysy jazykové, kulturní, náboženské, barva pokožky, národní nebo geografický původ předků atd.); jsou v ní udržovány stálé, jednou pro vždy dané a osvědčené způsoby existence skupin; udržuje si a předává dál své kulturní a sociální dědictví dalším generacím

Národ

- vymezuje jevy vzájemně historicky, kulturně, ekonomicky a sociálně diferencované; existuje nejednotnost a určitá možnost sporu při vymezení národa; národ je osobitě a vědomě kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území

Definice národa si vyžaduje tři kritéria:

1. Kritérium kultury – spisovný jazyk, náboženství, společné dějiny
2. Kritérium politické existence – národy mají vlastní stát nebo autonomní postavení v mnohonárodnostním státě
3. Psychologické kritérium – jednotlivci sdílejí společné vědomí o své příslušnosti k určitému národu; silné národní uvědomění, jež je v souladu s následným jednáním, se nazývá vlastenectví; jeho vyhraněnou podobou je nacionalismus, kdy dochází až ke střetu s jinými národy

Národnost

- je chápána jako příslušnost k určitému národu nebo etniku; v současnosti je chápána:
  - ve smyslu etnickém (společenství lidí mající společný jazyk, tradici, historii a společné území)
  - ve smyslu politickém (kdy jsou lidé bráni jako občané se státní příslušností daného státu)

Národnostní menšina

- je skupina občanů, kteří se odlišují od ostatních občanů společným:
  - netnickým původem
  - jazykem
  - kulturou a tradicemi
  - tvoří početní menšinu obyvatelstva a současně projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem zachování vlastní svébytnosti, kultury a jazyka

Duchovnost

- je víra anebo vztah s jakoukoli vyšší mocí, tvořivou silou, božským jedincem nebo nekonečným zdrojem energie
- duchovní potřeba - potřeba jedince udržovat, zvyšovat či napravovat svoje přesvědčení a víru ke splnění náboženských povinností

Víra

- je to charakteristika žití, činností a sebepochopení
- je univerzální

Náboženství

- je uctívání bohů; charakterizuje ho doktrína, mýtus, etika, obřady a rituály, zkušenosti, společenský rozměr

Multikulturní a Transkulturní

- multikulturní - mnohokulturní, vyjadřující mnohočetnost a respektování více kultur, kulturních tradic a způsobu života; vedle sebe stojí i více kultur se svými zvyky a odlišnostmi; vzájemně se tolerují, ale nedochází k prolínání kultur do sebe podporuje sice zachování a respektování kulturní a náboženské identity cizinců vede však k izolovanosti cizích kultur, znevýhodňování, možnosti diskriminace
- Transkulturní - znamená „přesahující“ hranice kultury, kdy se kultury střetávají, vzájemně se ovlivňují a jsou mezi nimi dané určité společné prvky, které jsou společné všem kulturám; jde o obousměrnou interakci mezi majoritní a minoritní společností; kultury se mísí, vzájemně ovlivňují, přebírají do své kultury prvky kultur jiných; transkulturalismus je postaven na poznání kulturních a náboženských zvyklostí a jejich respektování; podporuje sociální a ekonomickou integraci migrantů

Proč je třeba transkulturní přístup českého ošetrovatelství?

- otevření hranic po revoluci v roce 1989
- migrace obyvatel
- integrace cizinců
- eurointegrace – EU
- práva pacientů
- etický kodex NLZP

Faktory ovlivňující transkulturní ošetrovatelství

- trvalý vzestup populační migrace
- kulturní fluktuace a míšení
- nárůst kulturního vědomí klientů
- rozšíření elektronické komunikace a tím i m sblížení v prostoru světa, zavádění moderní
- zdravotnické techniky
- výskyt kulturních střetů, které poškozují zdraví a životy
- větší pobyt lékařů a sester po různých území
- množství právních kroků, které jsou podnikány na obhajobu svých kulturních práv
- zájem o lidská práva, včetně práv na adekvátní péči
- střetávání „kulturního života“ (podpora zestárlých, péče o děti) „s kulturou smrti“ (eutanazie, potraty)
- posun péče soustředěné do nemocnic k péči v přirozených komunitách (včetně bezdomovců)
- příklon (respektování přání pacienta) k alternativní zdravotní péči, včetně domorodých praktik
- větší požadavek kulturních menšin na adekvátní péči
- prohlubování rozdílů mezi kulturou mezi bohatými a chudými
- výskyt násilí, vyvěrajícího často z hněvu nad sociálním útlakem nebo tlakem nespravedlností
- širší povědomí obyvatelstva o rozmanitosti kultur a potřebě se smysluplně dorozumět

Multikulturní výchova

- vytváří prostřednictvím vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat i jiné kultury, než svou vlastní; má velký význam vzhledem k vytváření postojů vůči příslušníkům jiných národů, ras a imigrantům

Problémy v multikulturní výchově

- problematiky kdy začít děti učit multikulturní výchovu (rasové předsudky se vytváří v 5-6 letech); postoje mladých lidí k imigrantům; učebnice, které prezentují některé věci zkresleně (Rusko – mocenská velmoc, USA – vše přizpůsobuje sobě)

Kultura a její význam

- kulturní produkty: řeč, výživa, oblékání, architektura; normy a hodnoty, dobro a zlo; základní hodnoty, otázky existence
- je nezbytnou součástí lidského života; dá se přirovnat k cibuli:

- zevní slupku tvoří kulturní vrstva - řeč, strava, oblečení a architektura; je navenek okamžitě viditelné
- střední vrstva - to, co vnímáme pomaleji (bližším kontaktu s kulturou): normy a hodnoty (co je správné a co je špatné, dobré a zlé), gesta, která jsou běžně užívána; rituály pozdrav; stisk ruky, polibek, políbení ruky, úklon, ...; témata rozhovoru ...
- vnitřní vrstva - obsahuje základní hodnoty a otázky existence (pravdy o životě, humor...) např. zda obyvatelé země odmítají nebo podporují trest smrti, transplantaci, interrupci apod.; pro cizince je tato součást kultury těžko poznatelná, vyžaduje velmi dlouhý a intenzivní styk s kulturou

Kultura člověku umožňuje

- dorozumění a komunikaci; orientaci v sociálním prostředí – socializaci; plnit potřeby kulturně vhodným způsobem; seberealizaci

Osvojených kulturních zvyků se člověk nikdy zcela nevzdá, trvale ovlivňují jeho vnímání, filosofii, pohled na svět (jistota a bezpečí; pocit uspokojení)

Transkulturní ošetřovatelství - nazývané též „multikulturní ošetřovatelství“ nebo „kulturně shodná péče“; je teoreticko - praktický obor zaměřený na podobnosti a rozdíly v péči o jiné kultury s jejich souborem hodnot, životních zvyklostí a přesvědčení; cílem je poskytnout vhodnou, smysluplnou, účinnou a individualizovanou podporu ve zdraví a nemoci

Úkolem oš. personálu

- na základě tohoto oboru získat znalosti o jiných kulturách a jejich zvláštностech, které je nutné respektovat; nabádá profesionály, aby poznali tradiční, laické způsoby péče různých kultur a jejich vhodné; prvky použili v profesionální ošetřovatelské péči

Teorie kulturně shodné péče

- teorie je založena na různorodosti a všestrannosti; tvoří základ pro transkulturní ošetřovatelství; v práci vycházela ze dvou disciplín: antropologie a ošetřovatelství

Důvod ke vzniku transkulturního ošetřovatelství

- holistický přístup k nemocnému
- rozšíření elektronické komunikace, cestování
- vede ke sbližování kultur,
- větší znalosti o kulturách a náboženstvích –potřeba dorozumět se
- nárůst kulturního vědomí klientů
- klienti očekávají, že sestry a lékaři jsou morálně a profesně zavázáni přizpůsobit svou péči
- klientově kultuře
- nárůst agresivity v důsledku nerespektování kulturních specifik
- nárůst žalob na zdravotníky z důvodů nerespektování kulturních práv při poskytování ošetřovatelské péče
- pohyb zdravotnického personálu po celém světě

- vyžaduje od zdravotníků znalosti jazyka, odborné terminologie, kulturních zvyků, postojů ...
- zavádění moderní zdravotnické techniky
- záření, zobrazovací metody, robotizace - vyvolává u řady cizinců strach, kulturní šok, odmítání
- přesouvání ošetrovatelské péče do domácího prostředí
- větší respektování a využívání alternativní zdravotní péče
- větší požadavek národnostních menšin na adekvátní ošetrovatelskou péči

Vznik a vývoj teorie

- myšlenkou kulturně shodné péče se začala 50. let 20. století zabývat M. Leiningerová; během 2. sv. války stoupla migrace; poprvé v 60. letech Leiningerová použila pojem transkulturní ošetrovatelství; 1965 – 1969 první kurzy a přednášky na Katedře ošetrovatelství Coloredské univerzity; 1973 založena první Katedra transkulturního ošetrovatelství na Univerzitě ve Washingtonu; 1978 se začal realizovat první magisterský a doktorský program na Univerzitě v Utahu; 80 a 90. léta otevřené vzdělávání v transkulturním ošetrovatelství na mnoha dalších univerzitách

Teorie kulturně shodné péče

- cílem je poskytnout lidem rozdílných kultur kulturně specifickou a všestrannou péči v podpoře zdraví, blaha nebo pomoc jim čelit nepříznivým lidským okolnostem, těžkostem, smrti kulturně vhodnými způsoby

Model kulturně shodné péče

- studuje podobnosti a rozdíly v péči o různé kultury a náboženství s jejich souborem hodnot, zvyklostí a přesvědčení; cílem je poskytnout nemocnému vhodnou, účinnou a individualizovanou péči; principy ošetrování klienta z jiného kulturního prostředí; při poskytování péče cizímu pacientovi by se sestry měly nejprve seznámit s jeho kulturními a náboženskými specifikami; provést kulturní zhodnocení klienta; naplánovat ošetrovatelskou péči tak, aby byla odborná, zároveň však respektovala klientovy kulturní zvyklosti; velmi důležité je zapojit do přípravy ošetrovatelského plánu také rodinu pacienta, zejména pokud je tato rodina rozšířená a znamená pro pacienta hlavní oporu.

Složky kulturního hodnocení (sestra se ptá na):

- etnicitu
- ke kterému etniku se hlásí
- zda jde o přistěhovalce, utečence nebo potomek přistěhovalců ...
- náboženské a duchovní potřeby - religionistiku
- jakou víru vyznává
- jaké náboženské praktiky dodržuje - jak mu v tom můžeme pomoci
- jazyk

- jakým jazykem hovoří
- zda nám rozumí
- model rodiny
- jak funguje rodina, vztahy v rodině, postavení nemocného v rodině (ovlivňuje: rozhodování ženy, její samostatnost, frekvenci návštěv ...)
- jaké jsou rodinné zvyklosti dodržované při umírání nemocného
- zvláštní problematikou je ošetřování žen na gynekologicko - porodnickém oddělení
- sociální, ekonomické a materiální zabezpečení rodiny
- zda je pobyt cizince legální či nelegální pobyt
- zda má zdravotní pojištění - může významně ovlivnit vztah k léčbě a zdravotníkům
- zda musí zabezpečit rodinu...
- způsob stravování a stravovací tabu (která jídla a stravovací praktiky kultura zakazuje, kterým jídlům přikládá klient důležitost a která zásadně odmítá); všimnout si, zda nemocný nehladoví – rituál očišťování, sebetrestání
- jakým způsobem vnímá nemocný čas
- postoj k času může být v každé kultuře jiný
- časová jednotka měsíc – je pro některé kultury nepochopitelná, raději orientace dle data
- tento fakt může být zdrojem konfliktů
- jak pohlíží na zdraví a zdravotní praktiky
- názory klienta na příčinu svého onemocnění (choroboplodné zárodky, životní styl, trest nebo kletba apod.)
- jak nemocný sám řeší své zdravotní problémy a s jakým efektem
- jak nahlíží na odbornou péči, zda věří medicíně
- zda má zkušenosti s nemocniční léčbou (např. zda přišel do styku s přístroji ...)
- jaké hodnoty a normy vyznává
- morální zásady, způsoby chování, postoj k zodpovědnosti, ...
- sestra musí zjistit i další informace týkající se vnímání intimity, doteků; ošetřování mužem, ženou; způsobu hygieny; uspokojování potřeb; snášení bolesti....

Získávání informací

- Sestra může získat informace o kultuře nemocného:
  - pozorováním jeho chování
  - aktivně se zajímat o kulturu a zvyky - vyptat se klienta, nechat se poučit
  - dobře naslouchat co klient říká
  - komunikací s jeho rodinou a přáteli
  - aktivně si získávat informace i z jiných zdrojů

Model kulturně ohleduplné a uzpůsobené péče

J. N. Gigerové a R. Davidhizarové

- vytvořen 1988; pro potřeby studentů pregraduálního ošetřovatelského studijního programu k usnadnění hodnocení a poskytování péče pacientům/klientům odlišného etnika kultury
- model usnadňuje a urychluje celostní, kulturně ohleduplné ošetřovatelské hodnocení stavu potřeb pacienta/klienta a tím také zefektivňuje praktickou péči

- akceptuje praktické potřeby sester průběžně hodnotit kulturní proměnné v ošetrovatelském procesu a jejich vlivy na chování ve zdraví a nemoci
- vychází z toho, že každý jedinec je kulturně unikátní, jedinečný a má být hodnocen v intencích šesti kulturních fenoménů, kterými jsou:
  - komunikace
  - interpersonální prostor
  - sociální začlenění
  - čas
  - individuem kontrolované prostředí
  - biologické variace